

Z. ZINKEVIČIUS

REIKŠMINGAS ŽEMAITIŠKAS RANKRAŠTINIS TEKSTAS

1971 m. pavasarį Vilniaus universiteto bibliotekos retujų leidinių skyriuje aptikau iki šiol nežinomą seną lietuvišką rankraštinių tekštą, rašytą žemaičių tame. Tekstas yra konvoliute, turinčiame signatūrą *L_R 881–882*. Tą konvoliutą sudaro: 1) Ritvale Sacramentorum Ac Aliarum Ecclesiæ ceremoniarum... Vilnæ Typis Academicis Societatis Iesu Anno Domini 1701; 2) Ewanielie polskie y litewskie... W Wilnie W Drukarni Academickiey Soc: Iesu, Roku Pańskiego 1705; 3) didokas rankraščių pluoštas, sudarytas iš 30 (iskaitant ir prirašytą įrišimo polapi) nenumerojuotų 9 × 14 cm formato lapų.

Lietuviškas tekstas yra trečioje konvoliuto dalyje – rankraščių pluošto 22–25, 27–28 lapuose (p. 44–49, 53–55). Tekstą sudaro: vėlinių dienai skirta evangelija, poterai bei kiti katekizmo elementai ir popiežiaus Urbono VIII bulės „In Coena Domini“ atpasakojimas. Visas lietuviškas tekstas rašytas viena ranga. Rašyta dar prieš įrišant konvoliutą, nes puslapiai pakraščiuose yra nukarptyų raidžių arba jos giliai po siūle, kur parašyti po įrišimo nebūtų buvę įmanoma¹.

Lietuviškame tekste nėra jokios datos ar tikrinio vardo, iš kurio galima būtų nustatyti įrašymo laiką. Tačiau apie tai spręsti duomenų duoda teksto turinys, visų pirmą bulę „In Coena Domini“.

Šią popiežiaus Urbono VIII (1623–1644) bulę, atsiradusią iš papročio didijį ketvirtadienį (in Coena Domini) iškeikti tam tikrus asmenis², Žemaičių vyskupystėje buvo įsakyta skelbti nuo 1630 m³. Tačiau iš pradžių ji buvo mažai kam žinoma. Matyt, kunigai neturėjo net pilno lotyniško teksto, kuris oficialiai paskelbtas tik 1636 m. sinodo nutarimuose⁴. Dėl bulės aktualumo kovojant su reformacija Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius 1636 m. įsakė ją skelbti ne tik didijį ketvirtadienį (kaip iki tol elgtasi), bet ir per kitas šventes bei šiaipjau didesnius žmonių susibūrimus. Minėtuose sinodo nutarimuose skyriuje „De publicatione Coenæ

¹ Greičiausia visas (ar beveik visas) pluoštas įrišant jau buvo prirašytas. Ir kitų lapų (ne lietuviško teksto) kraštinės raidės vietomis nukarpytos arba po siūle, be to, visas popierius sulankstytas nevienodos apimties lankais (po 1+1+4+4+4+1+1 sulenkta lapa; trečiasis lankas nepilnas, trys paskutinieji puslapiai iškirpti) pagal prirašytą tekstą. Švarus popierius, reikia manyti, būtų buvęs skirstomas vienodos apimties lankais.

² Podręczna encyklopedia kościelna, B–C, tom V–VI, Warszawa, 1905, p. 215.

³ M. Valančius, Raštai, II, Vilnius, 1972, p. 354.

⁴ Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomo egzemplioriaus (signatūra III 10701) trūksta titulinio lapo. Ranga įrašyta tokia antraštė: „Acta Synodus Primae [iš tikrujų tai buvo II sinodas. — Z.Z.] Samogitiens sub Georgio Tyszkiewicz Anno Domini 1636“.

Domini“ reikalaujama, kad diocezijai labiausiai aktualias bulés mintis (punktus) pamokslininkai skelbtų vietine žmonių kalba (lingua vernacula)⁵.

Tasai reikalavimas buvo vykdomas, bet kunigai, neturėdami lietuviško teksto, bulés mintis gerokai iškraipė. Tai konstatuota 1647 m. sinode, kurio nutarimuose⁶ rašoma, kad „kai kurie klebonai ir pamokslininkai (concionatores) šios bulés punktus liaudžiai vietine kalba netinkamai paskelbė, arba pridėdami jai nepriklausančius dalykus, arba skelbdami žodžių prasmę nesutinkamai su dalyko ir teisės reikalavimu“. Toliau rašoma: „numatydami, kad jie neįsivelštų į tokias klaidas, nutarēme, kad šią bulę, tiksliai išverstą į žemaičių kalbą (lingua Samogitica) ir paskelbtą, reikia čia pridėti“. Pridėtas lietuviškas bulés vertimas⁷ su paaškinimais, išspausdintas gotiškais (paaškinimai lotyniškais) rašmenimis anuomet Žemaičių vyskupystėje vartota vadinamaja „vidurietiška“ raštų kalba, kuri, kaip matome, tada vadinta žemaičių kalba⁸. Visas tasai tekstas antrą kartą buvo perspausdintas 1690 m. Žemaičių vyskupystės sinodų nutarimų rinkinyje „Collectanea“⁹. Bet, matyt, XVII a. pabaigoje bulé jau buvo netekusi pirmynčio aktualumo, nes, antrą kartą skelbiant, iðėta rinkinio pabaigoje ir perspausdinta nestropiai, su teksto praleidimais (žr. 2, 11, 15, 16, 17, 19 punktus), netgi atitinkamai nesutvarkius sakinį. Daugiau, rodos, bulé jau niekuomet nebebuvo perspausdinama.

Mums rūpimas lietuviškas rankraštinis bulés tekstas (108–162 eilutės) skirtasis nuo aptartų spausdintųjų ne tik kalba (parašytas tikraja žemaičių tarme, ne „vidurietiška“ raštų kalba), bet ir turiniu. Tai ne visos bulés vertimas, bet tik tų jos minčių, kurios aktualios kovai su reformacija, atpasakojimas. Irašytojas daug įnirtingiau, negu autentiškame spausdintame bulés tekste, puola reformatus. Tam reikalui jis parenka stipresnius, negu originale, bet liaudžiai geriau suprantamus, įvaizdžius, pvz., vietoj spausdinto teksto pasakymo (heretikai) *nupelno prakeikimo*, jis juos tiesiog *keikia*, atiduodamas „*po macys Welina prakieykta*“. Panašiai jis elgiasi ir gindamas nuo reformatų savo vyskupystės dvasininkų interesus, pvz., iškeikia asmenis, kurie atimą dvasiškių pievas, dirvas, galvijus, javus, pinigus, nors tokio sukonkretinto iškeikimo pačioje bulėje nebuvo.

Visa tai rodo, kad nagrinėjamas bulés atpasakojimas turėjo atsirasti pačiame reformacijos kovų įkarštyje. Dėl originalo minčių iškraipymo galėtume netgi manyti jį atsiradus prieš 1647 m., t.y. kada dar neturėta oficialaus lietuviško bulés vertimo.

Tačiau konvoliuto rankraščių 17 puslapyje yra lotyniškas įrašas, atrodo, ta pačia ranka, kuriame minimas 1669 m. sinodas. Be to, antrosios konvoliuto knygos

⁵ M. Valančius rašo, kad buvo liepta kunigams tą bulę „žemaitiškai išguldyti“ (min. veik., p. 354).

⁶ Synodus quarta dioecesis Samogitiæ... Vilnæ Typis Academicis Societatis Iesu A.D. M. DC. XLVII, p. 31.

⁷ Vertėjas nežinomas, bet juo negalėjo būti Jonas Jaknavičius, kaip yra įtarinėjės V. Biržiška (žr. „Tauta ir žodis“, IV, 310). Tai rodo paprasčiausias kalbos palyginimas. Vėliau, matyt, ir V. Biržiška bus tos nuomonės atsisakės, nes tarp J. Jaknavičiaus darbų šios bulés vertimo nebeminėjo, įtardamas, kad ją galėjo išversti jėzuitas Jonas Gruževskis (Aleksandrynas, I, 242).

⁸ Taip ją vadino ir 1605 m. katekizmo vertėjas, teigdamas, jog M. Daukšos katekizmas parašytas „žemaitiškai“. Šie faktai aiškiai rodo istorinę žemaičių termino reikšmės evoliuciją.

⁹ Collectanea Constitutionum Synodalium Dicæcijis Samogitiensis [Vilnius, Akademijos spaustuvė, 1690]. — Lietuvos TSR bibliografijoje (ser. A, t. I, Vilnius, 1969, p. 479, įrašas 99) per neapsižiūrėjimą teigiamą, kad iš šio teksto buvęs nurašytas 1647 m. sinodo tekstas (ankstyvesnis iš vėlesnio!).

(Ewanielie polskie y litewskie... 1705 m.) paskutiniajame puslapyje, spausdinto teksto pabaigoje, ranka parašyta *Garbie Dywu etc.* Pastarasis prierašas irgi gali būti to paties asmens (?), nes rašysena panaši, be to, ta pati tarmė. Dėl to greičiausia tekstas išrašytas vėliau, XVII a. pabaigoje (jei *Garbie Dywu etc* priraše kitas asmuo) ar net XVIII a. pradžioje¹⁰, betgi sekant ar tiesiog nurašant ankstyvesnį rankraštinių tekštą, atsiradusį kovų su reformacija įkarštyje.

Konvoliuto rankraščių pluošte yra ir lenkiškas minėtos bulės vertimas (p. 49–52), taip pat sutrumpintas, bet platesnis už lietuviškajį. Ir ši rašė, atrodo, tas pats asmuo. Abiejų tekštų palyginimas rodo, kad nežinomas asmuo, išrašydamas lietuviškajį tekštą, iš pradžių sekė lenkiškuoju: pradžia ir pirmasis punktas labai panašūs. Betgi paskui, išvertęs antrą kartą pirmąjį punktą kiek kitaip (plg. 119–123 ir 124–128 eilutes), jis nuo tos minties atsisakė ir toliau sekė kažkokiu kitu mums nežinomu bulės tekstu (gal žemaitišku, plg. 68 išnašoje aptartą žodžio *bandykštis* ‘galvijas’ žemaitiškos formos iškraipymą), rašytu, matyt, dar prieš 1647 m.¹¹, nebeiškirdamas atskirų bulės punktų. Tai rodo, kad anuomet būta daugiau rankraštinių lietuviškų (gal ir lenkiškų) šios bulės variantų, pritaikytų su reformacija kovojančios Žemaičių vyskupystės poreikiams. Juose, kaip ir išlikusiuose lietuviškame ir lenkiškame rankraščiuose, buvo praleista visa tai, kas betarpiskai nesusiję su ta kova, pvz., draudimas užpuldinėti jūrose laivus, pasisavinti sudužusių laivų turtą ir pan.

Spėjamų rankraštinių variantų tam tikri įvaizdžiai galėjo patekti ir į spausdintą tekštą. Todėl 1690 m. „Collectanea“ rinkinio paskutinysis sakinyς (*O tokie wiſi tegul užgeſa ant duosios ir ant Kuno amžinay kaypo ta zwake užgeſa*), labai primenęs mums rūpimo rankraštino teksto pabaigą (*Yr kap ta Zwakie ozgiesa tap tegol ty wysoy ont kuna Yr on dusies ozgies*), nebūtinai turėtų rodyti, kad pastarasis išrašytas po 1690 metų, nors tokia galimybė ir yra.

Iš viso to, kas pasakyta, matyt, jog pati ankstyviausia galima teksto ar jo ištakų atsiradimo data laikytina 1636 m. Vėliausiai jis galėjo būti išrašytas tuojo po 1705 metų¹². Vadinas, datavimas svyruoja maždaug tarp 70 metų. Tuo būdu skelbiamas rankraštinis tekstas yra mažu mažiausiai pustrečio šimto metų senumo.

Pora žodžių apie kitas išrašytas dalis ir jų atsiradimo aplinkybes.

Vėlinių (lapkričio 2) dienai skirtos evangelijos spausdinto lietuviško vertimo tuo laiku, kai buvo išrašytas nagrinėjamas lietuviškas tekstas, dar nebuvo¹³. Žemaičių vyskupystės kunigai turėjo jo pasigesti¹⁴, siekdami sukrikšcioninti pago-

¹⁰ Kad tuo metu bulė nebebuvo aktuali, galėtų rodyti jos pateikimas viso lietuviško teksto pabaigoje.

¹¹ Taip manyti verčia 136–139 eilutės, kur iškeikiama naujas muitus (mokesčius) uždėdą ar juos didiną asmenys. 1647 m. vertimo paaškinimuose nedviprasmiškai pasakyta, kad šis iškeikiama liečias tik Italiją (Valakų žeme), o kitose šalyse karaliai ir seimai galij, kada to reikia, uždėti „muitus“ be jokio iškeikimo. Išrašytojas iš pradžių elgesi, lyg to paaškinimo nežinotų (iškeikė nurodytus asmenis), bet paskui susigriebė ir priraše išlygą (kurie tai daro) „*nepryguliedamy yr netoriedamy tykros macy*“.

¹² Konvoliutas greičiausia buvo išrištas netrukus po knygų pasiromy, nes greit išėjo nauji abiejų leidimai (Evangelijų 1711 m., Ritvale Sacramentorum 1715 m.), taigi, senieji turėjo pasenti ir netekti aktualumo.

¹³ J. Jaknavičiaus rinkinyje tėra tik tos evangelijos, kurios skaitomos sekmedieniais ir švenčių dienomis. Vėlinės ir tada, matyt, buvo darbo diena.

¹⁴ Aktualumą, be kita ko, rodo išrašymas lietuviško teksto pačioje pradžioje.

niškus vėlinių papročius, susijusius su protėvių kultu, kuris čia, labiau negu kur kitur, turėjo būti populiarus. Juk, M. Valančiaus teigimu, daugelis žemaičių, anuomet formaliai laikytų krikšcionimis, reformacijos laikais buvo visai supagonėjė¹⁵.

Ar įrašytojas pats šios evangelijos tekstą (1–18 eil.) vertė, ar nurašė iš senesnio lietuviško rankraščio (gal tik juo naudojos?) , sunku pasakyti¹⁶. Pastarąjį prielaidą galėtų paremti pasitaiką archaizmai, pvz., d. pl. *mumos* 1 'mums' (iš *mumus*), ad. sg. m. *sawimp* 9, 10–11 'pas save'.

Dėl poterių ir kitų katekizmo elementų įrašo (19–107 eil.) atsiradimo nurodytina, kad minėtas Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius jau 1636 m. buvo įsakęs kunigams, kaip rašo M. Valančius, „nedėliomis per kiaurą metą, taipogi sere domis ir pertnyciomis advento su gavēnia kad išguldinėtų kožnā dalyką tikėjimo, arba skelbtų taip vadinančią katekizmą“¹⁷.

Poterių tekstas įrašytas, sekant konvoliuto rankraščių pluošte esamu lenkiškų poterių ir kitų katekizmo dalykų tekstu (p. 36–39, trūksta tik persižegnojimo ir tikėjimo išpažinimo, turimo lietuviško teksto 96–107 eilutėse), rašytu greičiausiai irgi ta pačia ranka. Lietuviškas tekstas šiam visai adekvatiškas, sutampa bemaž žodis į žodį, kiek ryškiai skiriasi tik „penki bažnyčios įsakymai“ ir „septyni sakramentai“.

Kas buvo visų čia aptartą lietuviško teksto dalių įrašytojas, nepavyko išaiškinti. Aišku tik, kad tai turėjo būti katalikų dvasininkas, išsilavinęs žmogus, bent gerai mokėjęs lotynų ir lenkų kalbas.

Konvoliuto prielapio antroje pusėje yra sunkiai įskaitomas įrašas kita ranka: *Ex Libris Patris Benedicti Grygiewicz Parochi Gulis*. Jį greičiausiai reikia suprasti taip: „Iš Kuliu¹⁸ klebono kunigo Benedikto Grigevičiaus knygų“. Yra ir daugiau šio asmens įrašų, be to, ne tik rankraščių pluošte, bet ir konvoliuto polapyje. Pastaroji aplinkybė verčia spėti, kad tasai asmuo greičiausiai bus pasirūpinęs konvoliuto sudarymu ir įrišimu. Jis bus surinkęs anuomet kunigams labiausiai parankines knygas ir pluoštą jų turinį papildžiusi savo ir kelių kitų asmenų rankraščių, įsigytų ar paveldėtų.

Konvoliutas, matyt, nuolat buvo vartoamas. Tai rodo tiek gausūs „Ritvale Sacramentorum“ teksto pabraukimai, tiek ir rankraščių pluošto turinys. Čia surašyti įvairūs bažnytiniai nuostatai, sinodų nutarimai, teologiniai aiškinimai, apeigų aprašymai, maldos ir kiti su kunigo kasdieniniu darbu susiję lotyniški, lenkiški ir lietuviški tekstai. Rinkinys sudėtas, atrodo, pagal aktualumą: reikalingiausi tekstai dėti į pradžią, mažiausiai reikalingi – pabaigoje. Rašyta ne vienu laiku ir bent kelių asmenų. Rašysena ir rašybos maniera, apskritai, būdingos XVII amžiui. Popierius vietomis pageltęs, vandens ženklų nepastebėta.

Vėliau konvoliutas pateko į Kretingos vienuolyno biblioteką, iš kur jis gavo Kau no universiteto biblioteka (1941. VI. 16), o 1952 m. perkeltas į Vilniaus universi tetu biblioteką.

¹⁵ Žr. M. Valančius, min. veik., II, p. 86–87.

¹⁶ Šiaip ar taip, mano ankstyvesnis spėjimas (žr. *Paltistica*, VIII (1), p. 97¹⁰⁴), kad įrašytojas vertė rytišką J. Jaknavičiaus tekstą į žemaičių tarmę, yra koreguotinas.

¹⁷ M. Valančius, min. veik., II, p. 325.

¹⁸ Dėl rašymo *Gulis* vietoj *Kulis* plg. raidžių *G-* ir *K-* painiojimą ano meto kanceliarinės slaviškos kalbos raštuose.

Lietuvišką tekštą ne visur lengva perskaityti, vietomis galima tik sulyginus įvairias vietas, ypač to paties asmens rašytas lotynų ir lenkų kalbomis. Ne visuomet aiškiai skiriasi didžiosios raidės nuo mažųjų, ypač *d*, *k*, *s*, *z*. Perskaityti kliudo vienur kitur išblukęs rašalas, raidžių nukapojojimas puslapio pakraščiuose, nenuosekli skyryba.

Teksto įrašytojas, apskritai, sekė gerokai svyruojančia ano meto lenkų rašyba. Todėl pasitaiko nevienodumų, įvairavimo. Afrikata č kartais žymima raide *c* su *gravio* (ne akūto) pavidalo diakritiku. Iššifruotame tekste ji pateikiama č raidė. Raidė *e* vienur kitur parašyta su savotišku kilpelės pratęsimu į viršų. Iššifruojama paprasta *e* raidė. Ant *i* vietomis (ir kitų kalbų tekste) nededamas taškas arba jis gali būti nublukės.

Betgi labiausiai įvairoja raidžių *s* ir *z* rašymas. Pirmosios dažni pereinami variantai tarp *s* ir *f*. Iššifruotame tekste *f* pateikiama tik tuo atveju, jeigu viršuje kilpelė ar bent užlenkimas į dešinę pakankamai ryškus, į raidės didumą nekreipiama dėmesio. Raidė *z* svyruoja tarp *z* ir *ʒ*. Visai aiški *ʒ* dažnesnė lenkiškame tekste. Lietuviškame vyrauja *z* su ištržai žemyn gerokai pratęsta pabaiga. Tuo atveju pateikiama paprasta *z*, neatsižvelgiant į raidės didumą. Pasitaiko *z* su skersiniu brūkšneliu. Ir tokia pateikiama paprasta *z*. Kada raidė *z* žymi priebalsį ž, ant jos kartais dedamas taškas, akūtas ar kiek panašus į apverstą stogelį ženklielis. Pirmuoju atveju pateikiama ž, dviem kitais – ž.

Žodžio gale kai kurios raidės kartais baigiasi dirbtinai pratęsta horizontalia linija (ir kitų kalbų tekste), siekiančia tolimesnį žodį, tuo būdu formaliai juos sus jungdami į vieną. Iššifruotame tekste tokio sujungimo nepaisoma.

Rašybos iliustracijai pridedamas 45 puslapio, kurio tekstas mažiausiai išblukęs ir lengviausiai skaitomas, fotokopija.

Žemiau pateikiamas visas iššifruotas tekstas¹⁹:

1 ont [denos]²⁰ maldu oz duszes skayta mumos
Baznicia S. Ewang: parasita nu Jona S. pa-
[d]eimy 5.
Anu metu; kalbeie Jezus mokitynems²¹
5 Sawa, Yr minioms Židu: užtysa, uztysa, sa-
[k]aw joms, iog eyn adina, yr dabar ir²²,
kado numyrele ifszgiers balſa fūnaws Dy²³-
wa, o kury ifszgiers, atgis. Nei²⁴ kaypo Tiews²⁵
tur Zywata patſ sawimp; tap dawe
10 Yr sunuy, idant²⁶ turetu Zywata patſ fa-

¹⁹ Išlaikomos originalo eilutės, jos sunumeruotos iš eilės per visa tekštą, būtent, 1–18 yra 44 puslapyje, 19–38 – 45 p., 39–60 – 46 p., 61–83 – 47 p., 84–103 – 48 p., 104–107 – 49 p., 108–128 – 53 p., 129–149 – 54 p., 150–162 – 55 p. Eilučių pakraštyje visai ar gerokai nukarpytos raidės pateikiamos laužtiniuose skliausteliuose, jeigu jų skaitymas kelia abejonį.

²⁰ Pirmosios eilutės raidžių viršus apkarpytas, todėl ją sunku perskaityti. Lyginta su dabartiniu evangelijos tekstu (Jono V, 25–29 eil.). Daugiausia abejoniu kelią žodis pateiktas laužtiniuose skliausteliuose. Gali būti *dzenos* (?).

²¹ Raidė *e* taisyta iš *i*.

²² t. y. *ir dabar yra*

²³ Taisyta iš *Die*

²⁴ Vietoj *Nes*

²⁵ Raidės *ie* sulietos, *i* gali būti vėliau įterpta.

²⁶ Gali būti *Jidant*, nes kablelis po *sunuy* primena raidės *i* apačią, o stogelis ant *i* – jos viršų.

Wardz Lyva Tieva, yr sunaus, yr
Dwafes Soviglos.

Amen.

Tievo mafa, Iors eſi, Vongi tie, Anig
Hie sy Wardz Jawa, atsyk Baratiski
Jawa, back wala Jawa, Iasp Vong
taſ ūr ootk' Eiomy. Doras muda Kip
Lenna, ooh mun. Tievena, yr atsy
mudas muda Lelkes, Iasp yr ones
atleyam Savym' Lelkum, h' ne
welk' ones y fiajonyma, bēt qid
biek' ones ore frysik. Amen.

Perceka Panna Marya, milieitas
gytik, Pons Vyros so tanymi, pa-
gerta te tarpo moteru, yr ragierki
wayrios žinata Jawa. P.D.J.S.

Sripta Marya o Nolina Dyva, mol
Hodzy ce vnu griesnas, nu, yr na
londo Smerkyo muda. Amen.

Tielio y Dyva Tieva Mydag Lantyig,

wimp; Yr dawy iem macy fudu darity,
iog ir funumi Zmogaws: Nediwikiete
[ʃ]ie tam nes atet²⁷ adina, Wysy kury
ir grabusy, ifzgiers balsa funaws
15 deewa, Yr ofzeys, kury gieray dary
Unt atsykielima unt giwenima, o kury
pyktay dary unt utsykielima unt
fuda²⁸.

Wardon Dywa Tiewa, yr funawſ, yr
20 Dwafes Świętos.
Amen.

Tiēwe musa, kors eſi, Dongosie²⁹, swię
ſkiesy Wards Tawa, ateyk karaliste
Tawa, buk wala Tawa, kap dong[u]
25 tap Yr ont Žiemys. Donas musa Wy[su]
dienu, dok mums Siendiena, yr atleſ[k]
mums musa keltes, kap yr mes
atleydam sawyms kaltymys, Yr ne-
wesk mus y pagąndyma, bet giel
30 biek mus no pykta. Amen³⁰

Sweyka Panna Marya, mileſtas
pylna, Pons Dywſ ſo tawymi, pa-
gierta tu³¹ tarp moteru, yr pagiertſ
waysios žiwata tawa JEZVS.
35 Święta Marya Motina Dywa, mel-
ſkiesy ož mus griesznus, nu, yr wa
londo fmertyſ musa. Amen.

Tiekio y Dywa Tiewa Wysagalintyiy³²,
[s]otwertoja dongawſ yr Ziemys. Yr y JE-
40 ZVSA Chrystusa, funu Jo Wynatyiy,
korſ prafydieie ysz Dwasys S. Gie-
my ysz P. Maryos čistos, Numučiſ
po Ponsku Pylotu, numyrie Yr pała-
dots. Nužiegie Y peklas, trety dyna,
45 kieliſy ysz numyrusiu. Ontžiegie
ont Dongu, ſied po defienies Dywa

²⁷ Paskutinės raidės apačia sulieta, taisyta.

²⁸ Po taško parašytas į S panašus ženklas, matyt, žymintis pabaigą.

²⁹ -oſie gali būti ir -uſie, žr. fotokopiją.

³⁰ Raidė n pratęsta „pabaigos“ ženklu. Tokį ženklą šis žodis turi dar eilutėse 37, 53, 162.

³¹ Raidė u sulieta (gal o?).

³² Raidė i po l perbraukta ankstesnės eilutės žodžio Amen „pabaigos“ ženklo pratęsimu, neryški, gali būti ir e.

*Tiewa Wysagalinčioja. Ysz tyn tor
Ateyty fuditie giwu Yr numyrusiu.
Tykiu Y Dwase S. S. Bažnicie Wy-
50 for³³ afontę³⁴, swiętuju surinkiema.
Grieku atleydyma. Kuna Ysz numy-
[r]usiu prykelyma. [O po Smerćie]³⁵. Yr
omžiena Žiwata. Amen.*

Desimtys Dywa prysakimu.

- 55 1. *Asz esmnio³⁶ Pons Dywf Tawa. Ne-
toriefi kietu Dywu prysz muni.*
2. *Ne ymsi Warda Pona Dywa Ta³⁷.
dowana.*
3. *Atmink Dyna S. swięsty.*
- 60 4. *Sienawok Tiewa Tawa yr Motina³⁸
Tawa, je nori ylga butie ont swieta.*
5. *Ne ožmoszk.*
6. *Neprietelauk so swetymo Moteri[o]*
7. *Newok.*
8. *Nekalbiek neteyse prisz artyma
Tawa.*
9. *Negieysk³⁹ Moterys artyma Tawa.*
10. *Ne Nomu, ne dyrwas, ne flužebni
ćies⁴⁰, ne jawcia, Yr nie Wynia dakt[a]*
- 70 *korf jo ir.*
*Milieci Pona Dywa tawa ysz wysos si[r]
dys tawa, ysz wysos dusies tawa, ysz
wysos myslies tawa, Yr ysz wysu siłu
tawa, o artyma tawa kapo patf sa*
- 75 *wi.*

Pynkie prysakima Bažničies S.

1. *Swięsk dynas SS. nu Bažniciës S. past[a]
nawitas.*
2. *Klawfik Mysiof S. dyna S.*
- 80 3. *Užlaykik poſnikus nu Bažni-
cias S. ožfakitus.*

³³ Raidė *o* taisyta iš u.

³⁴ Raidė *a-* gali būti taisyta iš e-.

³⁵ Žodžiai laužtiniuose skliausteliuose užbraukti. Užbraukimas liečia tik apatinę raidžių dalį, todėl formaliai gali būti palaikytas ir pabraukimu. Irašytojas taip užbraukia ir kitais atvejais, būtent, 109, 145, 146, 153 eilutėse.

³⁶ Raidės *n* pradžia neryški, gali būti ir *m*, taigi, *esmmio*.

³⁷ Sutrumpinta *Tawa* 'tavo'.

³⁸ Raidė *i* gali būti taisyta iš y. Taip manyti verčia ilgas vertikalus brükšnys po tolimesnės raidės *n* pradžios. Žemiau šio žodžio yra tolimesnio puslapio kustodas *Tawa*.

³⁹ Raidė *y* suljeta, išprausta.

⁴⁰ Lenk. *služebnica* 'tarnaitė' (pasenęs žodis).

4. Spawiedokies grieku kiek metu Ko
nego⁴¹ sawa, aba kietam so pa-
[z]walyjimo jo⁴².

85 [5] Pryimk SS. Sakrameta ben wynia karta
ont metu⁴³. O ta ape Święte Weliku.

Septinie Sakramenta Baznices
S. No Patys Xfa⁴⁴ Pona pastana
witie.

90 1. Kryksztf S. 2. Byrmawonie. 3.
SS. Sakraments Kuna Yr krawja
Xfa P.⁴⁵ 4. Pakuta, 5. Paſkutinis
patepymis. 6. Konegistie. 7. Mo-
teristie. hic addat[ur]⁴⁶ Afz griesznus

95 Deinde⁴⁷

Tykio jog Pons Dywf ir Trayce SS.
Dywf Tiewf, Dywf sunus, Dywf Dwa
se S. Tris⁴⁸ Afabas, Wyns Pons Dyws.
Tykiu jog Chrystus⁴⁹ P. ir Jezus su-
100 nus Dywa, Jzganitos musa Tykrus
Dywf, Tykrus Zmogus, Wyns Chrystus.
Tykiu jog SS. Sakraments ir Ty
kras Kuns Yr Tykras Krawf Chry
stusa. Jezusa sunawf Dywa. Tykio
105 Wys ką baznicie S. Rima Kathalyck[a]
tyk, Yszmana Yr moka. Buk ta
da paſzlowentf etc⁵⁰

Sens zwyczaius ir jog fiendyna Wiriawſe
ſis Piemo Yr gałwa [Yr Tiewf]⁵¹ Baznices S. ont ziemys

110 lub kieykytys wysus hieretykus Yr pyktu[s]
Kathaliekus, prysaka tapag idant Wy
ſofie Baznicioſie butu kieykytys, o ta
dielto idant mokietu aſtrazne giwe[n]
ty Yr y toki yszkieykiema neypultu,

115 aba ypules pazintu jog ir yszkiew
ktf no Baznices S. O tap kap gray-

⁴¹ Paskutinė raidė parašyta neaiškiai, gali būti u.

⁴² Gali būti Jo, raidės viršus nukirptas.

⁴³ Raidė u neaiški, gali būti a.

⁴⁴ Vietoj Christusa.

⁴⁵ Vietoj Christusa Pona.

⁴⁶ Raidė t pratęsta, žodis sutrumpintas. Lot. čia reikia pridėti.

⁴⁷ Lot. paskui. Šis žodis pabrakta ir virš jo per visą puslapį užbrėžta horizontali linija.

⁴⁸ Raidės is perbrauktos, prirašyta f, lyg norėta taisyti į Triše (?).

⁴⁹ Raidė Ch taisyta į K, ar atvirkščiai, K į Ch.

⁵⁰ Lot. ir t.t. Žemiau per visą puslapį perbraukta horizontali linija.

⁵¹ Žodžiai laužtiniuose skliausteliuose užbraukti, virš jų neaiškiai parašytas toliau pateikiamas žodis Baznices S.

čiawſ gaylietumes, ſpawiedotumes yr
pakutawotu⁵²

[1. Pyrmiawſ tada Bažnicie Święta

120 kieyk Wysus Heretykus, ta ir, Lutherus,
Kalwinus, Sysmatykus yr ketus ko-
riu jus nepazinstatie.

2. Tapag kiek Baznicie S.]⁵³

1. Pyrmiawſ kie[η]k⁵⁴ Bažnicie S. Wy-

125 fus Heretykus, ta ir Lutrus, Kalwinus,
Syzmatykus Yr ketus korie no Ba-
znicies S. kokio noris ſpasabo ir atsyda-
lieje. Tap kieyk Yr pacius Kathalie-
kus, kurie knigas ſkayta Heretyku be

130 pazwaliejyma Wyresniuiu Baznicię S.
Tapag kiek Tus Kathaliekus korie Here
tykus [etc]⁵⁵, gien aba tor fzalipi Yr kokie
Nor pamacie dod. Tapag kieyk⁵⁶ tus ko⁵⁷
korie nenor klawſitie⁵⁸ awkſciawſioses sta

135 licies S. Apaſztalu. Galwoſ Wiresnioses.
Tapag kiek Wysus tus⁵⁹ korie nawius
muytus yszmyslie, stanawy⁶⁰ aba pa-
dydyn, nepryguliedamy yr netorie-
damy tykros macys. Tapag kieyk

140 Wysus Tus korie duchawnas Afabas
kalieče, musz aba kalienie łayka
ſpasabo neprietalaws, aba Ysz giwe⁶¹-
nyma gien Yr tus korie tokiems pa-
ded, rodie⁶² Yr pazbawo⁶³. Tapag kieyk

145 Tus, korie dwasyszkas afabas [be pa]⁶⁴
[Y sud]⁶⁵ ont ſuda ſawa pazywo⁶⁶ aba pazywot[y]⁶⁷
Zwalie, Yr korie walnasty Bažnicie[s]

⁵² Po -u ženklas, primenaſ z ar ſir greičiausia rodantis žodžio sutrumpinimą.

⁵³ Visas tekſtas laužtiniuose ſkliausteliuose (119–123 eil.) originale apibrėžtas linija iš trijų pusiu. Toliau ši tekſto dalis rašyta resp. versta iš naujo.

⁵⁴ Raidė laužtiniuose ſkliausteliuose parašyta virš *ek*.

⁵⁵ Laužtiniuose ſkliausteliuose *etc* (= lot. *ir t.t.*) irašyta virš eilutės (ant kablelio).

⁵⁶ Raidė *y* iſprausta.

⁵⁷ Nebaigtas rašyti žodis, kitoje eilutėje pakartotas.

⁵⁸ Raidė *k* parašyta, užbraukus *n*, matyt, iš pradžių norėta rašyti „neklauso“.

⁵⁹ Raidė *s* neryški, ties ja storai irašyta ſ(viršus sulietas).

⁶⁰ Gali būti ir *-ij* su išblukusiais taškais.

⁶¹ Raidė *i* primena *r*, taškas tolakai. Perskaitymas kelia abejonę.

⁶² t. y. *rodija* ‘pataria’ (?).

⁶³ Plg. lenk. *pozbawiać* ‘atim(inē)ti’.

⁶⁴ Žodžiai laužtiniuose ſkliausteliuose užbraukti. Paskutinė raidė sužalota irišant, todėl gali būti ir ne *a* (*o*, *u*?).

⁶⁵ Žodžiai laužtiniuose ſkliausteliuose užbraukti. Viršui irašytas toliau pateikiamas žodis *ont*.

⁶⁶ Paskutinė raidė abejotina (primena *i*).

⁶⁷ Raidė *o* abejotina (gal *i*?).

S. kokionoris spafabu naykien, Ta-
pag kiek Tus korie kokius noris da
 150 *ktus, pywas, dyrwas, Bodistie⁶⁸, jawus, pyn[y]*
gus, priegolinicus ont Bazies⁶⁹ aba ont
Afabu duchawnu Tu Baznic[i]u⁷⁰, kap ta
fundusjus, legacyies⁷¹ [Wysy Tokie]⁷²
Wysus tus Yr kietus korius⁷³ čie neys[z]
 155 *goldziaw kap przysztarawnikus*
Baznices S. Ta pati Baznicie S.
siendyna po Wysa swieta kieyk Yr
padod po macys Welina prakieykta⁷⁴
(...)⁷⁵ Yr kap ta Zwakie⁷⁶ oz⁷⁷
 160 *giesfa tap tegol ty wysoy ont*
kuna Yr on dusies ozgięs.
Amen

Kad tekstas parašytas Žemaičių tarme, néra abejonės. Tai rodo žemaitiškos beafrikatės formos, pvz., 1. pl. *atleydam* 28 'atleidžiame', a. sg. *trety dyna* 44 'trečią dieną', balsio ē virtimas ie (atitinkamas *uo* iš o rašomas o raide), pvz., *Tiews* 8 'tėvas', 2. imper. *Nekalbiek* 65 'nekalbék', adv. *dielto* 113 'dėl to', ai, ei monoftongizacija, pvz., a. pl. *daktus* 149 'daiktus', n. pl. *prysakima* 76 'prisakymai', *numyrele* 7 'numirėliai', žemaitiškas nosinių balsių traktavimas, plg. inf. *swięsty* 59 'švēsti', 2 pl. *nepazinstatie* 122 'nepažistate', a. sg. ką 105 šalia nekirčiuotos acc. sg. galūnės -a '-ą' (visi 35 pavyzdžiai), žemaitiška galūnių redukcija, pvz., *sied* 46 'sėdi', tyk 'tiki', n. sg. *Jýganitos* 100 'išganytojas', *Kraws* 103 'kraujas', žemaitiškos įvairios morfologinės formos, pvz., loc. sg. *kalienie* 141 (nuo *kalinys* ar *kalinė* 'kalėjimas'), loc. pl. *grabusy* 14 'grabuose, karstuose', a. sg. *muni* 56 'mane', a. pl. m. *tus* 133 'tuos', g. pl. *musu* 22 'mūsų', 3. as. *lub kieykty* 110 'lenk. zwykł wyklinać', *Ontžegie* 45 'ižengė' ir kt.

Tekštą įrašęs asmuo greičiausia bus kalbėjęs ta žemaičių patarme, kurioje bendrinės kalbos sutapinimai dvibalsiai *uo*, *ie* atliepiami „dūnininkiškai“ (rašoma *u*, *y*), pvz., *ypules* 115 'ipuoles', d. sg. *Konego* ar *Konegu* 83 'kunigui' (plg. Evangelijų knygos įrašą *Garbie Dywu etc*), i. sg. m. *Anu* 4 'anuo', n. sg. *Dywſ* 32, 55, 96, 97 (3X), 98, 101 'dievas', g. sg. *Dywa* 7, 19, 35, 46, 54, 57, 100, 104, a. sg. *Dywa*

⁶⁸ Raidžių *B*, *d*, *f* ir *t* viršus įrišiant nukirptas, todėl ši žodži perskaityti nelengva. Greičiausia klaidingai parašyta vietoj *Bondistie* 'galvija'. Plg. *bandystis* LKŽ I² 641 (pateikiamas tik iš žemaitiško 1787 m. „Žiwato“) vietoj senųjų raštų įprasto žodžio *bandykſtis* 'galvijas'. Teksto įrašytojui, matyt, šis žodis nebuvo gerai žinomas ir todėl, jি rašydamas (perrašydamas iš senesnio teksto?), išskraiپ: praleido *n* raidę ir vietoj laukiamos galūnės -i '-i' parašė -ie '-e' (o gal būta varianto *bandyste?*).

⁶⁹ t. y. *Baz[nič]ies*.

⁷⁰ Raidė *i* praleista, tik viršuj *u* padėtas taškas, e primena e.

⁷¹ Sakinys neturi tarinio.

⁷² Žodžiai laužtinuose skliausteliuose užbraukti.

⁷³ Raidė *u* pataisyta iš e.

⁷⁴ Paskutinioji raidė suljeta ir sunkiai įskaitoma.

⁷⁵ Nejskaitytas žodis, paties raštininko paimtas į skliaustelius, matyt, klaidingai parašytas.

⁷⁶ Raidė *Z* taisyta, atrodo, iš f.

⁷⁷ Raidė z taisyta, neaiški.

38, 71, g. pl. *Dyw* 56, a. sg. *dyna* 44, 79, *Dyna* 59 'dieną', *siendyna* 108, 157 'šiandieną', a. pl. *dynas* 77, n. sg. m. *Wyns* 98, 101 'vienas', g. sg. m. *Wyna* 69, a. sg. *wyna* 85, *Wynatyiy* 40 'vienatiji', 'vienintelj', a. pl. *pywas* 150 'pievas', adv. *uztysa*, *uztysa* 5 'iš tiesu', g. sg. *Patys* 88 'paties', *Moterys* 67 'moteries', *si[r]dys* 72 'širdies', *smertys* 37 'mirties', n. pl. m. *ty* 160 'tie'. Schemoje šios patarmės (*pietų žemaičių*) ribas rodo 1 linija.

Dabar šią patarmę skirstome į dvi dalis pagal bendrinės kalbos *an*, *am*, *en*, *em* atitikmenis: pietyčiuose jie išlaikomi sveiki (tai vadinamieji *raseiniškiai*), o šiaurės vakaruose susiaurinami (*varniškiai*). Teksto autorius turėtų būti kilęs iš antrosios dalies (varniškių ploto), nes jo tarta *on*, *om*, *en*, *em* (rašo *on*, *om*, *e* resp. *yn*), pvz., g. sg. *dongawf* 39 'dangaus', a. sg. *Dongu* 46, loc. pl. *Dongosie* (*Dongusie?*) 22, loc. sg. *walondo* 37 'valandoje', a. sg. f. *afontę* 50 'esančią', praep. *ont* 1, 25, 61, 86, 109, 146, 151 (2X), 160, *on* 161 'ant', a. sg. *omžiena* 53 'amžiną', n. sg. f. *Święta* 35, 119 'śventa', g. sg. f. *Świętos* 20, g. pl. *świętuju* 50, a. sg. *Święte* 86 'śventę', 3. praet. *Nužiegie* 44 'nužengę', *Ontžiegie* 45 'ižengę' (t. y. *antžengę*), n. pl. m. *Pynkie* 76 'penki', adv. *tyn* 47 'ten'⁷⁸. Raseiniškių-varniškių ribą schemoje rodo 2 linija.

Varniškių ploto šiaurės rytuose (Karklėnai, Ūžventis, Šaukėnai, Kuršėnai) dabar vietoj *on*, *om* (kai kur ir *en*, *em*) tariama *un*, *um* (resp. *in*, *im*). Teksto autorius net 4 kartus parašė *unt* 'ant' (po 2 kartus 16 ir 17 eilutėse). Tai mus orientuoja į tą *on* ploto dalį, kuri yra netoli nuo *un* ribos, t.y. kiek į vakarus nuo Ūžvenčio – Karklėnų linijos.

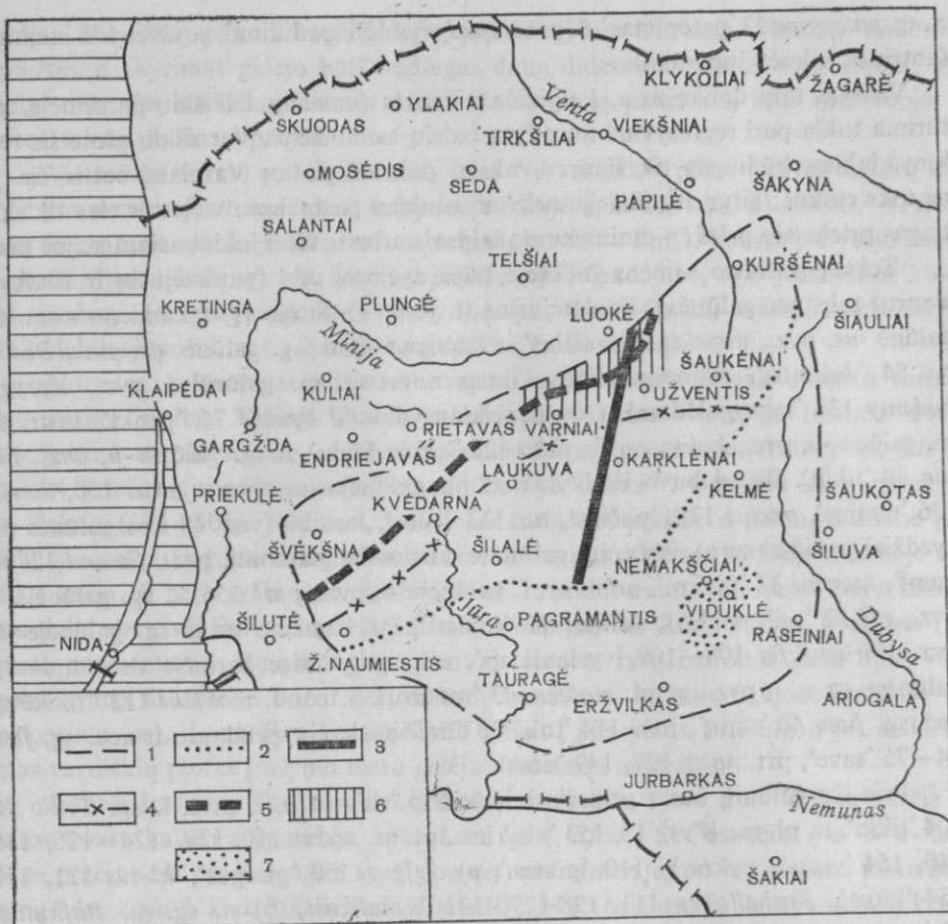
Varniškiai dabar nevienodai elgiasi su trumpaisiais balsiais *u*, *i*. Didžiojoje dalyje šie balsiai platinami ir tariami *o*, *e*, vietomis tik prieš tolimesnio skiemens platujį vokalizmą. Šiaurės rytų dalyje (Karklėnai, Ūžventis, Šaukėnai, Kuršėnai) dabar *u*, *i* visais atvejais išlaikomi sveiki, nors tariami ir atviriau, negu bendrinės kalbos atitikmenys. Tačiau yra pareikšta nuomonė, kad ir šioje dalyje anksčiau būta *o*, *e*⁷⁹. Izofona, dabar skirianti *u*, *i* neverčiančius *o*, *e* varniškius, schemoje pažymėta 3 linija.

Teksto išrašytojo šnektoje *u*, *i* virtimo *o*, *e* būta (rašo *o*, *y*, kartais *e*⁸⁰), tačiau tik tuo atveju, jeigu tolimesniame skiemenyje néra siaurujų *u*, *ū*, *uo* (po kietojo priebalsio jie *i* virtimui *e* nekludo), *i*, *ī*, *ie*, pvz., d. sg. *Konego* (ar *Konegu*) 82–83 'kunigui', g. sg. *[s]otwertoja* 39 'sutvertojo', 2. sg. praet. *neys[z]goldziaw* 154–155 'neišguldžiau', t.y. *neišsakiau*', 2. sg. imper. *Ne ožmoszk* 62 'neužmušk', n. sg. m. *korf* 41, 70 'kurs', 3. praes. *tor* 47, 132 'turi', prt. *tegol* 160 'tegul'; n. sg. f. *pylna* 32 'pilna', g. sg. m. *pykta* 30 'pikto', a. sg. *atleydyma* 51 'atleidimą', *artyma* 65, 74 'artimą', *Wysa* 157 'visą', a. pl. *dyrwas* 150 'dirvas', *dwasyszkas* 145 'dva-

⁷⁸ Neaiški a. sg. forma *pagąndyma* 29 'pagundymą'. Gal čia *qn* (= *on*?) įsivesta iš *gañdinti 'gąsdinti'* ar tai aukštaitiškas hipernormalizmas?

⁷⁹ J. Kazlauskas, Dėl baltų **ei* ir **ō* raidos lietuvių žemaičių tarmėse, – „B altistica“, V (1), p. 32–33.

⁸⁰ Paprastai *e* tik po *k*, *g*, *ʃ*, *ž*, *l*. Matyt, šie priebalsiai prieš *e* < *i* buvo tariami minkščiau už kitus: rašo *kie*, *gie*, *sie* (= *šie*), *zie* (= *žie*), *lie*. Po kitų priebalsių tokis rašymas būdingesnis žodžio galio pozicijai (gal čia būta skirtingo atvirumo laipsnio?), pvz., n. pl. m. *Septinie* 87 'septyni', *paſtanawitie* 88–89 'nustatyti' (šalia *Wysy* 13, 153 'visi', *nepryguliedamy* 138 'nepriklausydami'), inf. *butie* 61 'būti, gyventi', *klawſitie* 134 'klausyti', *Juditie* 48 'südyti, teisti' (šalia *Ateyty* 48 'ateiti', *darity* 11 'daryti' ir kt.), 2. pl. imper. refl. *Nedwikieteſſie* 12–13 'nesistebėkite' (šalia 2. sg. imper. refl. *melskiesy* 35–36 'melskis').

Teksto įrašytojo šnekto galimo lokalizavimo pietų žemaičių plote schema

1 — pietų žemaičiai „dūnininkų“ izofona

2 — varniškių – raseiniškių riba (*an, am, en, em* siaurinimo izofona)

3 — *u, i > o, e* izofona

4 — loc. sg. galūnės *-e* siaurinimo (-*e*) riba

5 — nom. sg. galūnės *-as* pakeitimo *-us > -os* riba

6 — apytikris plotas, kuriame lokalizuotina teksto įrašytojo šnekta

7 — S. M. Slavočinskio giesmyno vertėjo šnekta

siškas’, adv. *ylga* 61 ‘ilgai’, *pyktay* 17 ‘piktai’, *Pyrmiawf* 119, 124 ‘pirmiaus(ia)’, *Wysor* 49–50 ‘visur’, n. sg. f. *pagierta* 33 ‘pagirta’, d. sg. m. *kietam* 83 ‘kitam’, a. sg. *yszkieykiema* 114 ‘iškeikimą’, *omžiena* 53 ‘amžiną’, n. pl. m. *atfydalieje* 127–128 ‘atsidaliję, atsiskyrę’, n. sg. *Kryksztf* 90 ‘krikštas’, n.-a. n. *Wys* 105 ‘visa’, 3. praes. *tyk* 106 ‘tiki’, inf. *Ateyty* 48 ‘ateiti’, conj. *yr* 5, 6, 11 ... (net 39 pavyzdžiai!) ‘ir’, taip pat g. sg. f. *tykros* 139 ‘tikros’, *wysos* 71, 72, 73 ‘visős’, g. pl. *wysu* 73 ‘visų’, *kietu* 56 ‘kitų’, l. pl. f. *Wysofie* 111–112 ‘visose’.

Prieš skiemenis su nurodytu vokalizmu, taip pat tautosilabiniuose junginiuose su nosiniais priebalsiais, balsiu *u, i* siaurumas išlaikomas, pvz., n. sg. m. *Paſku-tinis* 92 ‘paskutinis’, a. sg. *muni* 56 ‘mane’, g. sg. *fi[r]dys* 71–72 ‘širdies’ ir d. pl. *minioms* 5, taip pat n. sg. *Desimtys* 54 ‘dešimtis’, a. sg. *furinkiema* 50 ‘surinkimą’, 2. sg. imper. *Atmink* 59, 3. cond. *pazintu* 115 ‘pažintų’, bet d. pl. *joms* 6 ‘jums’.

n. sg. *patepymys* 93 'patepimas', 3. praes. *padydyn* 138 'padidina', *naykien* 148 'naikina' (antrinės kilmės junginiai).

Visiškai taip dabar su *u*, *i* elgiamasi šiaurės žemaičių telšiškių patarmėje, kur turima tokia pati regresyvinė nurodytų balsių asimiliacija. Varniškių plote šis reiškinys labiau būdingas tik šiaurės vakarų pakraščiu ties Važnais, bet ir čia jis ne toks ryškus; kitur asimiliacija nežymi, sunkiau pastebima, vietomis tėra tik skirtinges priebalsio prieš *i* > *e* minkštumo laipsnis arba ir visai jokios asimiliacijos nėra.

Tekstą įrašiusio asmens šnektoje būta dvejopų *u*, *i* (paplatėjusių ir išlaikytų siaurų) taip pat galūnėse. Paplatėjusius (t. y. *o*, *e*) turėjo (*i*) *u* kamieno nom. sg. galūnė -*us*, pvyz., *waysios* 34 'vaisius', *i* kamieno nom. sg. galūnė -*is*, pvyz., *Desimtys* 54 'dešimtis', pronominalinės kilmės nom. sg. m. galūnė -*i*, pvyz., *nepryguliedamy* 138 'neprigulėdami', t. y. nepriklausydam', *Pynkie* 76 'penki', instr. sg. m. galūnė -*u*, pvyz., *kokio* ... *spasabo* 127 'kokiu būdu', l. sg. galūnė -*u*, pvyz., *Tiekio* 38 'tikiu'. Siauri buvo išlaikyti acc. pl. galūnėje -*us*, pvyz., *jawus* 150, *navius* 136 'naujus', *pacius* 128 'pačius', *tus* 133 'tuos', *mus* 29 (visi 48 šios galūnės pavyzdžiai parašyti su *u*), instr. sg. galūnėse, kurios baigiasi -*mi*, pvyz., *sunumi* 12 'sūnumi', *tawymi* 32 'tavimi', nom. sg. f. galūnėje -*i*, pvyz., *pati* 156, 2. sg. galūnėje -*i*, pvyz., *esi* 22 'esi', *nori* 61, *Miliesi* 71 'mylēsi', *iļa* kamieno nom. sg. galūnėje -*is*, pvyz. *Wiriafesfis* 108–109 'vyriausiasis', taip pat visose tarmėje sutrumpintose galūnėse su *u*, *i*, pvyz., g. pl. *moteru* 33 'moterų', 3. cond. *mokietu* 113 'mokėtų', acc. sg. *funu* 40 'sūnų', *toki* 114 'tokį'⁸¹. Greičiausia čia priklauso ir acc. sg. *sawi* 74–75 'save', prt. *noris* 127, 149 'nors'.

Prie šių galūnių buvo priderinti ir žodžio vidurio *u*, *i*, pvyz., l. sg. *Tykio* 96, 104 'tikiu', n. pl. m. *Wysy* 13, 153 'visi' ir a. pl. m. *wysus* 110, 120, 124–125, 136, 140, 154 'visus', *pyktu[s]* 110 'piktus', *pyn[y]gus* 150 'pinigus', *kietus* 121, 126, 154 'kitus', *Kathaliekus* 111, 128–129, 131 'katalikus'; b) n. sg. m. *Paskutinis* 92 'paskutinis', a. sg. *muni* 56 'mane', i. sg. *sunumi* 12 'sūnumi'.

Dabar varniškiai galūnėse *u*, *i* ir *o*, *e* skyrimą yra gerokai niveliavę ir daugumas praktiškai taria bemaž *o*, *e*. Bene ryškiausias skirtumas išliko šiaurės vakuose ties Važnais, kur nesenai jis turėjo būti daug akivaizdesnis, kaip rodo *u*, *i*, || *o*, *e* derinimas žodžio viduryje prieš šias galūnes.

Nukrypimai nuo aprašytoς siaurųjų ir paplatėjusių *u*, *i* sistemas nagrinėjamame tekste negausūs ir bemaž visais atvejais lengvai paaiškinami⁸². Tai rodo, kad įrašytojo šnektoje *u*, *i* ir *o*, *e* buvo griežtai skiriama. Ši aplinkybė mus labiausiai orien-

⁸¹ Betgi rašoma a. sg. *Wysagalintyiy* 38 'visagalintiji', *Wynatyiy* 40 'vienatiji, vienatinij' (kodėl?). Kirčiuotos galūnės *u* taip pat žymimas *u* raide (su *i* nėra pavyzdžiu).

⁸² Didžiąją jų dalį sudaro skoliniai, aukštaitybės ir raštų kalbos žodžiai ar formos, pvyz., a) g. sg. *Jezusa* 104 'Jezaus', a. sg. *Chrystusa* 40 'Kristų', *Kalvinus* 121, 125; b) d. sg. *sunuy* 10 'sūnui', conj. *idant* 10, *idant* 111, 113, greičiausia ir g. sg. *Welina* 158 'velnio', d. pl. *mumos* 1 'mums', l. sg. *Tykiu* 49, 99, 102 'tikiu'. Priešdėlių *iš*-, *už*- vokalizmo svyravimas, plg. 3. fut. *ifsgiers* 7, 8, 14 'išgirs', 2. sg. imper. *Užlaykik* 80 'užlaikyk, vykdyk' šalia 3. praes. *Yszmana* 106 'išmano', 3. fut. *ofzeys* 15 'užeis', gali atspindėti realią padėtį ano meto tarmėje, nes šių priešdėlių tarimas dabar suvienodintas: telšiškiai visose pozicijose taria *iš*, *už* (ir net *iš*, *už*!), varniškiai *ęs*, *ož*. Sangrąžos dalelė -*si*- ir įrašytojo šnektoje, matyt, jau visur tarta -*se*-, pvyz., 3. praet. *prafydieie* 41 'prasidėjo', g. sg. *atsykielima* 16 'atsiklimo'. Betgi esama kiek ir apsirikimų, šalia kurių pasitaiko taisyklingi parašymai, pvyz., *Ne ymsi* 57 'neimsi' (plg. *Pryimk* 85), g. sg. *giwenima* 16 'gyvenimo' (plg. *giwenyma* 142–143), i. sg. *tawymi* 32 'tavimi' (plg. *sunumi* 12), 3. praes. *tur* 9 'turi' (plg. *tor* 47, 132). Greičiausia klaidomis aiškintini parašymai loc. sg. *kalienie* 141 'kalėjime' (vietoj *kalinie*), 3. praes. *musz* 141 'muša' (vietoj *mosz*), *po defienies* 46 'po dešinės' (vietoj *po definies*).

tuojā į varniškių ploto šiaurės vakarų pakraštėlį ties Vařnais. Žinoma, anuomet griežtesnis skyrimas galėjo būti būdingas daug didesniams plotui, negu dabar, gal netgi didžiajai varniškių tarmės daliai. Tačiau iš tų pakraštėlių mus orientuoja ir kitos teksto kalbos ypatybės.

Vietininko formų pabaigos balsis -e iš *-é varniškių ploto šiaurės vakarų dalyje yra susiaurėjęs ir tariamas -ę (rytinėje dalyje apie Ūžventį, Šaukėnus, Kursėnus dabar taria atvirą -i). Šią izofoną schemaje rodo 4 linija. Teksto įrašytojo šnektoje taip pat turėta -ę, plg. loc. sg. *pa[d]eimy* 3 'padėjime, t.y. perskyrime', loc. pl. *grabusy* 14 'grabuose, karstuose', loc. pl. *Dongosie* 22, *wysoſie Baznicioſie* 112 (dėl dvejopo tarmės -ę žymėjimo galūnėse žr. 80 išnašą).

Nom. sg. galūnės -as balsi tais atvejais, kai jis nenumetamas, daugelis varniškių išlaiko sveiką. Tačiau šiaurės vakarų pakraščiuose vietoj jo turimas *u>o*, t. y. galūnė -as pakeičiama -us. Taip elgiamasi ir nagrinėjamame tekste, pvz., *griesznus* 94 'griešnas, nuodēmingas', *Tykrus* 100, 101 'tikras'⁸³. Betgi du kartu parašyta ir *Tykras* (102–103). Vadinas, įrašytojas turėjo būti kilęs iš ploto, kuriame galūnė -as pakeista galūne -us, arba netoli nuo to ploto ribos. Izofoną schemaje rodo 5 linija. Ji nėra ryški: -os plote vietomis, atrodo, esama -as salų. Pietvakarinė jos dalis ties Švēkšna mūsų reikalui nereikšminga, nes kitos kalbos ypatybės iš šių plotų neorientuoja. Reikšmingiausia mums šiaurės rytų izofonas dalis apie Varniūs. Svarbi ši izofona dar ir dėl to, kad, žymédama kalbinę naujovę (galūnės -as pakeitimą -us), ji anksčiau negalėjo būti labiau į pietryčius. Priešingai, jos atskiriamas varniškių plotas įrašymo metu galėjo būti dargi mažesnis.

Ieškoti įrašytojo šnekto kiek iš šiaurė ar šiaurės rytus nuo Vařnių verčia ir kitos teksto kalbinės ypatybės, būtent, a. sg. f. *afontę* 50 'esančią' (e->a- izofona praeina čia pat iš rytų), i. sg. f. *so swetymo Moteri[o]* 63 'su svetima moterimi' arba adv. *kado* 7 'kada' (šalia *tada* 106–107, 119; orientuoja šiaurės vakarų kryptimi), 3. praet. *Ontzięgie* 45 'ižengė' (ant- 'i-' prie veiksmažodžių pastebėta, rodos, tik šiame kampe).

Schemaje apytikris plotas, kur labiausiai ieškotina įrašytojo šnekta, padengtas ištisiniais brūkšniais. Tasai plotas yra netoli nuo anio meto Žemaičių vyskupystės administraciniu centro, senovėje vadinto Mėdininkais, vėliau Vařnais, kur dar didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas buvo pastatęs katedrą. Ši vietovė anuomet buvo vienas iš svarbiausių vyskupystės kultūrinio gyvenimo centrų, traukusiu į save artimesnių apylinkių gyventojus, skatinusiu siekti mokslo, šviestis. Todėl visiškai natūralu, kad teksto įrašytojas būtų kilęs, būtent, iš šių vietų.

Pateiktas lokalizavimas yra tikras tik tuo atveju, jeigu įrašytojas iš tikruju buvo pietų žemaitis, t.y. jeigu jo šnekoje bendrinės kalbos *uo*, *ie* buvo atliepiami „dūnininkiskai“. Betgi yra duomenų, rodančių, kad jis galėjo būti ir šiaurės žemaitis (apie tai dar bus kalbama).

Nors tekstas parašytas viena žemaičių šnekta, bet tame yra ir tam tikrų aukštaitiškų elementų. Jų palyginti nedaug, be to, ne visi vienodai aiškūs. Aukštaitiška fonetika slypi šiuose teksto pavyzdžiuose: g. sg. *Donas* 25 'duonos', 3. praes. *dod* 133 'duoda', *padod* 158 'paduoda', 2. sg. imper. *dok* 26 'duok', n. sg. *Piemo* 109 'piemuo', g. sg. *deewa* 15 'dievo'(?), [denos] 1 'dienos', g. pl. *die-*

⁸³ Tekste u kamieno nom. sg. galūnė -us paprastai rašoma su sveiku u, nes bemaž visi pavyzdžiai yra svetimybės arba bažnytinės kalbos žodžiai, pvz., *Jezus* 4, 99, *JEZVS* 34, *Chrystus* 99, 101, *sunus* 97, 99–100, *Zmogus* 101, *zwycząjus* 108 'paprotys', bet *waysios* 34 'vaisius'.

nu 26, adv. *Siendiena* 26 'šiandieną', *kiek* 82⁸⁴, conj. *idant* 10, *idant* 111, 113⁸⁵. Aukštaitybėmis galima įtarti ir praep. *no* 30, 88, 116, 126 'nuo' (greta neabejotinai žemaitiško varianto *nu* 2, 77, 80) ir atskirais atvejais parašymus su *u* vietoj laukiama *o* (t. y. *o*, žr. 82 ir 83 išnašas).

Aukštaitiškomis morfologinėmis formomis laikytina n. sg. *Baznicia* 2 'bažnyčia' (dėl *-ia!*), d. sg. *sunuy* 10 'sūnui' (*-ui!*), a. sg. f. *afontę* 50 (dėl *-ę*; bet su žemaičių *on*, t vietoj *an*, *č*).

Dalis aukštaitybų turi gretiminius žemaitiškus atitikmenis, kurių, be to, daugiau, negu aukštaitiškų. Antai žodis *dievas* su galima aukštaitiška (?) šaknimi pavytotas tik 1 kartą (g. sg. *deewa* 15, jei *ee* žymi aukštaičių *ie*), o su žemaitiška (*Dyw-*) – 19 kartų; žodis *diena* aukštaitiškai parašytas du kartus, žemaitiškai 4 kartus (prieveiksmis *šiandien* atitinkamai 1 : 2); *jā* kamieno n. sg. *galūnė(-ia)* aukštaitiškai parašyta 1 kartą, žemaitiškai (*-ie*) – 7 kartus.

Bent dalis aukštaitybų laikytina knyginiams žodžiais, anuomet plačiai vartotais įvairių tarmių atstovų. Antai jungtuką *idant* (su sveiku *an*) randame net rytiestikuose K. Sirvydo raštuose, 1605 m. ir Belarmino katekizmuose (visur šalia *adunt*). Knyginis galėtų būti ir teksto prieveiksmis *grayćiawſ* 116–117 'greičiau' (su *rai* vietoj *rei*).

Teksto išrašytojas aukštaitiškus žodžius stengesi žemaitinti, pvz., 3. praes. forma (*pa)dod* 133, 158 '(pa)duoda' rašoma be galūnės, g. sg. forma *Dywa* 7–8 'dievo' iš pradžių buvo parašyta *Diewa*, paskui *ie* pataisyta į *y*.

Nagrinėjamame tekste yra nemaža svarbių duomenų, leidžiančių nuvesti tam tikras mūsų kalbos istorijos bei žemaičių tarmės raidos problemas.

Pirmiausia, labai reikšmingi tie teksto duomenys, iš kurių galime spręsti apie bendrinės kalbos *uo*, *ie* atliepimą išrašytojo šnektoje. Greičiausiai tai buvo ne gryni monofongai *ū*, *ī*, bet diftongaidai *uū*, *iū* ar *ūū*, *ii*⁸⁶. Taip manyti verčia teksto grafikos analizė. Mat bendrinės kalbos *ie* atitikmuo nuosekliai žymimas kita raide, negu senovinis ilgasis *ī*. Pirmuoju atveju rašoma *y*, antruoju – *i*, pvz., *Dywſ* 32 'dievas', *Wyns* 98 'vienas', a. pl. *pywas* 150 'pievas', g. sg. *Patys* 88 'paties'... (visi 38 neabejotini pavyzdžiai turi *y*), bet *Trif* 98 'trys', g. pl. *Židu* 5 'žydų', a. pl. *knigas* 129 'knygas', inf. *darity* 11 'daryti', 3. praes. *ir* 70 'yra', 2. sg. imper. *Kla-wſik* 79 'klausyk' (visi 77 pavyzdžiai su *i*)⁸⁷. Matyt, tekštą išrašę asmuo labiau paisė balsiu siaurumo-platumo, negu ilgumo-trumpumo⁸⁸. Bendrinės kalbos *ie* ati-

⁸⁴ Nelietuviškos kilmės žodžiai su *ie*, pvz., g. pl. *grieku* 51, 82 'nuodėmių', n. sg. m. *grieg-znus* 94 'nuodėmingas', a. pl. m. *grieg/znus* 36, g. sg. *swieta* 'pasaulio', a. sg. *swieta* 157, g. sg. *ne-prietelaws* 142 'priešininko, nedraugo', 2. sg. imper. *Neprietelauk* 63 'nepaleistuvauk', *Spawiedokies* 82 'eik prie išpažinties', žinoma, nelaikytini aukštaitybėmis.

⁸⁵ Tautosilabinių junginių su *n* sveiki išlaikyti bažnytinio terminuose, k. a. *Amen* 21, 30, 37, 53, 162, *Ewang*: 2 (sutrumpinta *evangelija*), *Sakraments* 91, 102, a. sg. *Sakrame[n]ta* 85, n. pl. *Sakramento* 87, bet jie taip pat nelaikytini aukštaitybėmis. Tas pat pasakytyna dėl lietuviškos kilmės bendraties *giwe[n]ty* 113–114 'gyventi', nes joje žemaičiai paprastai *en* išlaiko sveiką, lygiai kaip ir sutrumpintose žodžių formose, plg. n. sg. m. *Sens* 108 'senas', d. sg. m. *tam* 13, 1. pl. *atleydam* 28 'atleidžiame'. Žodelis *ben* 85 'bent' gali būti parašytas su *e* pagal *bene*.

⁸⁶ A. Girdenio teigimu, diftongoidai tariami ir dabar, žr. „Baltistica“, VI (2), 143–145.

⁸⁷ Vieną kartą randame *ī*: n. sg. f. *parasita* 2 'parašyta'. Skolinys *žyvatas* 'gyvenimas, iščios' rašomas abejaip: su *i* (g. sg. *žiwata* 34, a. sg. *Žiwata* 53) ir su *y* (a. sg. *Zywata* 9, 10), betgi pastaruoju atveju pamėgdžiojama lenkü žydot rašyba. Išrašytojo šnektoje būta formų *motyna*, *mokytinis* 'mokinys', 3. fut. *gys* 'gis', plg. *Motina* 35, a. sg. *Motina* 60, d. pl. *mokitynems* 4, *atgis* 8.

⁸⁸ Plg. griežtą jungtuko *ir* (visi 39 pavyzdžiai parašyti *yr*) ir 3. praes. *yr* < *yra* (visi 13 pvz. rašomi *ir*) skyrimą, bet vienodą asimiliacijos pozicijoje nepaplatėjusio *i* ir senovinio ilgojo *ī* rašybą.

tikmuo, kaip ir šnekto $\epsilon < i$, turėjo būti tariamas atviriau, negu nepaplatėjės trumpasis *i* ir senovinis ilgasis *ī*, be to, svarbiausia, prieš *ie* atitikmenį, kaip ir prieš šnekto $\epsilon < i$, daugelis priebalsių⁸⁹, matyt, tebebuvo nesuminkštėjė (ar visai nežymiai tesuminkštėjė)⁹⁰, todėl labiau priminė lenkų „kietaji“ balsi *y*, negu *i*. Dėl šios priežasties įrašytojas jis ir $\epsilon < i$ žymėjo raide *y*, o *i* ir *ī* – raide *i*. Kadangi senesniuose šiaurės žemaičių tarmės pagrindu paraštuose tekstuose (pvz., 1787 m. „Živate“) neretai raide *y* žymimas „dounininkiškas“ *ei*, tai neatmestina galimybė, kad ir įrašytojas galėjo tarti *ei* ar *ēi* (su silpnu antruoju dėmeniu, kaip dabar taria šiaurės žemaičiai arčiau Latvijos ir buv. Klaipėdos krašto), taigi, galėjo jis būti kilęs ir iš šiaurės žemaičių ploto⁹¹. Plg. rašymą g. sg. *deewa* 15 ‘dievo’ (gal *ee* vietoj *ei*?).

Antra vertus, bendrinės kalbos *uo* atitikmenį teksto įrašytojas buvo linkęs žymėti *u* raide (plg. n. sg. m. *ypules* 115 ‘ipuolęs’, i. sg. m. *Anu* 4 ‘anuo’), kaip ir senovinių ilgajų balsių *ū*⁹². Tik vieną kartą šis atitikmuo žymimas abejotina raide *o*, būtent d. sg. *Konego* 82–83 ‘kunigui’ (-o neaiški, primena -*u*, be to, įrašas paskutiniajame 1705 m. „Evangelijų“ puslapuje turi d. sg. galūnėje aiškią raidę *u*: *Gartie Dywu*).

Kitos teksto kalbinės ypatybės įrašytojo šnekto ieškojimui šiaurės žemaičių („dounininkų“) plete iš esmės nepriestarauja, o kai kurios netgi galėtų jį paremti, pvz., i. sg. f. *so swetymo Moteri[o]* 63 ‘su svetima moterimi’, adv. *kado* 7 ‘kada’, a. pl. *posnikus* 80 ‘pasnykus’. Dar plg. Kulių klebono „ex libri“ ir konvoliuto patekimą į Kretingos vienuolyno biblioteką (abi vietovės šiaurės žemaičių patarmėje). Taigi įrašytojo šnekto lokalizavimas pietų žemaičių varniškių plete dabar dar laikytinas sąlyginu. Reikia tikėtis, kad ateityje, kruopščiai ištyrus ir nustačius bendrinės kalbos *uo*, *ie* „duonininkišką“ atitikmenę žymėjimą neabejotinuose anotometuose, bus įmanoma vienaip ar kitaip šią problemą galutinai išspręsti.

Tekstas rodo, kad anuomet įrašytojo šnektoje žodis *dievas* dar buvo ištariamas žemaitiškai (*Dyw-*). Dabar, rodos, visi žemaičiai šio žodžio šaknį paprastai ištaria aukštaitiškai (su *ie*), žemaitiškas tarimas išliko tik tokiuose specifiniuose pasakymuose, kaip *pónđeivs* Tirkšliai ‘ponas dievas’.

Prielinksniai resp. priešdėliai *nuo*, *prie* (*nu-*, *pri-*) teksto įrašytojo šnektoje dar galėjo turėti pilną vokalizmą (t. y. *nuū*, *priū* resp. *nū*⁹³, *prīū*, ar *nōū*, *prēū*), nes jis žymimas tomis pačiomis raidėmis *u*, *y*, pvz., *nu* 2, 77, 80 ‘nuo’, 3. praet. *numyrie* 43 ‘numiré’, *Nužiegie* 44 ‘nužengé’, n. sg. m. *Numučitſ* 42 ‘nukankintas’, n. pl. *numyrele* 7 ‘numirēliai’, g. pl. *numyrusu* 45, 48, 51–52 ‘numirusių’, 3. praes. *prysaka* 111 ‘prisako’, 2. sg. imper. *Pryimk* 85 ‘priimk’, a. sg. *prykelyma* 52 ‘prikelimą’, n. pl. *prysakima* 76 ‘prisakymai’, *nepryguliedamy* 138 ‘nepriklausydamai’, g. pl. *prysakimu* 54 ‘prisakymų’⁹⁴. Tačiau dėl raidžių *u*, *y* polisemijos⁹⁴ griežtai

⁸⁹ Greičiausiai išskyurus *k*, *g*, *š*, *ž*, *l* (žr. 80 išnašą), betgi pavyzdžių su jais tekste nėra.

⁹⁰ Ir dabar didelėje žemaičių tarmės dalyje (visų pirma vakaruose ir šiaurėje) prieš $\epsilon < i$ priebalsiai neminkštiniams, išskyrus *k*, *g*, *š*, *ž*, *l*, *č*, *dž*, žr. Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1966, p. 156–157.

⁹¹ Šią mintį autorui pirmasis yra iškėlęs doc. A. Girdenis.

⁹² Visi 35 pavyzdžiai parašyti su *u*. Vieną kartą *u* viršuj turi brükšneli: g. sg. *fūnaws* 7 ‘sūnaus’.

⁹³ A. pl. m. *priegolincius* 151 ‘priklausančius’ galėtų būti aukštaitiškas hipernormalizmas, o no 30, 88, 116, 126 ‘nuo’ – aukštaitybė (?).

⁹⁴ Pirmoji vartojama ir *ū* resp. nepaplatėjusiam trumpajam *u*, antroji – ir šnekto ϵ žymėti.

to tvirtinti negalima. Be to, prielinksnis resp. priešdėlis *prieš* du kartus parašytas su *y* (*prysz* 56, a. pl. *przysztarawnikus* 155 'prieštarautojus' – sulenkinta forma) ir vieną kartą su *i* (*prisz* 65). Dabar spėjamoje išrašytojo šnektoje įsigalėjo visų trijų prielinksnių-priešdėlių variantai su trumpuoju paplatintu balsiu (nežiūrint tolimesnio skiemens siaurumo), pvz., *no vî'ra* 'nuo vyro', *nopî'le* 'nupylė', *pre vî'ra* 'prie vyro', *preptî'le* 'pripylė', *preš vâkara* 'prieš vakarą', *prešâkî's* 'priešakys' (bet adv. *þrî'þpî'šâ's* 'priešpriesais')⁹⁵.

Nagrinėjamas tekstas reikšmingas trumpujų *u*, *i* paplatėjimo istorijai žemaičių tarmėje nušvesti. Tai seniausias žemaitiškas rankraštiniis paminklas, kuriame aiškiai skiriama *o*, *e* nuo *u*, *i*. Šio teksto duomenys, jeigu išrašytojas iš tikrujų buvo pietų žemaitis, iš esmės patvirtintų K. Būgos prieš penkiasdešimt metų iškelta mintį apie žemaičių tarmės ploto dalyje vėlyvesnį *o*, *e* įsivedimą prieš galūnes su atviruoju balsiu⁹⁶.

Iš teksto taip pat matome, kad balsiai *o*, *e* anuomet jau buvo diftongizuoti (*uo*, *ie*), tik ši ypatybė dėl rašybos netobulumo atspindima prastai.

Mišrieji dvibalsiai *an*, *am*, *en*, *em* tada jau buvo susiaurėję. Nosinių ir denatalizuotų balsių distribucija jau buvusi maždaug tokia, kaip dabar, tik oksitonų g. pl. galūnėje, gal būt, dar nebuvo (galėjo ir atsitiktinai į tekstą nepatekti) varianto su *-n*: visur rašoma *-u* (*giwu* 48 'gyvū', *Nomu* 68 'namū'...). Tas pat pasakytiina dėl veiksmažodžių 3. cond. (*butu* 112 'būtū', *turetu* 10 'turētū'...) ir būtojo laiko veikiamujų dalyvių (n. pl. m. *atfydalieje* 127–128 'atsidaliję, atskyrę') fleksijos. Dabar spėjamoje išrašytojo šnektoje visais šiais atvejais įsigalėję variantai su *-n* (3. cond. *-m*), nors kai kurios formos turi ir dubletus be *-n*, pvz., *gî'vû'n* 'gyvū' (|| *gî'vû'*) *bû'tô'm* 'būtū' (|| *bû't*), n. pl. m. *mâtèn* 'matę' (bet n. sg. m. *mâtës* 'matęs').

Prielinksnis-priešdėlis į tada buvo jau denatalizuotas, sutrumpintas ir paplatinatas (bent asimiliacijos pozicijoje), pvz., *y* 29, 38, 39, 44, 49, 114, 146 'i', n. sg. m. *ypules* 115 'ipuolęs', 3. cond. *neypultu* 114 'neipultū'. Plg. dabartinius tos šnektose 'i', *e*- 'i'-.

Ir žodžio galo redukcijos būta jau maždaug tokios, kaip dabar, plg. n. sg. *Krykszts* 90 'krikštas', *Kuns* 103 'kūnas', *Pons* 32 'ponas', *Tiews* 8 'tėvas' (visi 29 pyvyzdžiai) ir *Jéganitos* 100 'išganytojas', *Krawf* 103 'kraujas' šalia *Tykras* 103, *Tykrus* 100, 101 'tikras'; n.-a. n. *Wys* 105 'visa', 3. praes. *eyn* 6 'eina', *gien* 132 'gina', *paded* 143–144 'padded' (visi 21 pvz.); g. sg. *Jona* 2 'Jono', *Tiewa* 19 'tėvo' (visi 53 pvz.), 3. praes. *skayta* 1 'skaito', *moka* 106 'moko' (6 pvz.) šalia g. sg. m. *jo* 84 'jō'; g. sg. *dyrwas* 68 'dirvos', *milestas* 31 'mylistos, malonės' (4 pvz.) šalia *wysos* 71 'visős'; a. sg. *balsa* 7 'balsą', *dyna* 44 'dieną' (35 pvz.) šalia *ką* 105.

Jau būta intensyvios dvibalsių *ai*, *ei* monofoftongizacijos, pvz., g. sg. *dakt[a]* 69 'daikto', n. sg. m. *paladots* 43–44 'palaidotas', 3. praes. *kiek* 123, 131, 136, 149 'keikia', *atet* 13 'ateina' (<*ateiti*), d. sg. *dowana* 58 'dovanai', n. pl. *Sakramenta* 87 'sakramentai', *numyrele* 7 'numirėliai', adv. *ylga* 61 'ilgai', *neteyse* 65 'neteisai', *kap* 24, 27, 116, 152, 155, 159 'kaip', *kapo* 74 'kaipo', *tap* 9, 25, 116, 128, 160 'taip', *tapag* 111, 123, 131, 133, 136, 139, 144, 148–149 'taipogi', conj. *je* 61 'jei', *ne* 68 (3x), 69, *nie* 69 'nei'.

⁹⁵ Toliau i šiaurės vakarus (šiaurės žemaičių plotė) siaurumas išlaikomas, tačiau ir prieš platų skiemeni.

⁹⁶ K. Būga, Ylakių apylinkės šnekta, – „Tauta ir žodis“, I, Kaunas, 1923, 375 (= Rinktiniai raštai, III, 606).

Žodžiai daiktas (2 pvz.), palaidotas (1 pvz.), kaip (6 pvz.), taip (5 pvz.), taipag (8 pvz.), jei (1 pvz.), nei (4 pvz.) turi tik monoftongizuotas formas, o leisti (3 pvz.), vaisius, geisti, skaityti, laikinti, gailéti, adv. neteisai ir svetimybė traicē 'trejybė' (visų po 1 pvz.) parašyti su sveikais dvibalsiais. Dvejopai rašomas veiksmažodis keikti bei jo vediniai (4 pvz. su e, 12 su ey), veiksmažodžio eiti formos (1 su e, 3 su ey) ir prieveiksmis kaipo (1 su a ir 1 su ay).

Vyriškosios giminės vardaždžių nom. pl. (3 pvz.) ir moteriškosios giminės d. sg. (1. pvz.) galūnės turi monoftongizuotus dvibalsius (su išlaikytais dvibalsiais nėra nė vieno pavyzdžio). Betgi prieveiksmiai parašyti abejaip: po 3 pavyzdžių su monoftongizuotais ir sveikais dvibalsiais.

Matyt, įrašytojas, pasirinkdamas variantus su monoftongizuotais ir sveikais ai, ei, pirmenybę teikė antriesiems (raštų kalbos įtaka?). Tai rodo net trys atvejai, kai jis monoftongizuotą formą pataisė į dvibalsinę (geisti, 2 kartus keikti). Priesingų pavyzdžių, kur būtų dvibalsis pataisytas į monoftongą, nėra.

Anuomet pietų žemaičių tarmės rytuose, teksto įrašytojo spėjamos šnekotos pašonėje, matyt, žodžio pradžios e-jau buvo išvirtęs a-, plg. a. sg. f. asontę 50 'esančią' (a- gali būti pataisyta iš e-).

Tačiau kai kurių dabartinių tos šnekotos fonetinių ypatybių anuomet greičiausia dar nebuvo. Antai, dabar šnekoje nekirčiuotuose galūnėse vietoj bendrinės kalbos o po minkštojo priebalsio tariama e, pvz., g. sg. kēl'e 'kelio', 3. praet. žadieje 'žadėjo', g. sg. sā'ujes 'saujos'. Tačiau tekstas rodo, kad anuomet čia greičiausia dar būta ne siauro, bet plataus balsio e (t. y. a ar net 'a), nes rašoma: g. sg. jawicia 69 'jaučio', krawja 91 'kraujo', Wysagalinčioja 47 'visagalinčiojo', 3. praet. kalbeie 4 'kalbėjo', prasydieie 41 'prasidėjo', g. sg. Dwases 20 'dvasios' (bet Dwawsys 41; gal ē kamieno galūnė?), Bažničies 76 'bažnyčios', Wiresnioses 135 'vyresniosios', awksciawfioses 134 'aukščiausiosios'.

Tekstas rodo buvus platų balsių ir bendrinės kalbos nekirčiuotų galūnių acc. sg. -ę, -ių, dalyvių -ęs, -ę, n. sg. -ia, acc. pl. -ias atitikmenyse, plg. acc. sg. Święte 86 'šventę', [s]otwertoja 39 'sutvertoją', Dwase 49 'dvasią', Bažnicie 49 'bažnyčią' (bet trety 44 'trečią!'), n. sg. m. ypules 115 'ipuoles', n. pl. m. atsydalieje 127–128 'atsidaliję, atsiskyrę', n. sg. baznicie 105 'bažnyčia', a. pl. duszes 1 'sielas'. Dabar šiaiš visais atvejais turima e, plg. a. sg. kātę 'kate', sā'uje 'saujų', n. sg. m. mātęs 'mateš', n. sg. sā'uje 'sauja', a. pl. sā'ujes 'saujas'. Tačiau nekirčiuotų galūnių -ė, -ės refleksuo greičiausia būta siauro, pvz., 3. praet. dary 15, 17 'darė', Giemy 41–42 'gimė', dawy 11 'davė', bet ir dawe 9 'davė' (kitų pavyzdžių rašyba dviprasmiska), g. sg. Žiemys 25, Ziemy 39, ziemys 109 'žemės'.

Iškelti aikštén duomenys verčia įtarti, kad ne visais atvejais šios šnekotos e nekirčiuotose galūnėse turi išlaikęs pirmykštį siaurumą (t. y. kiles iš senesnio siauro balsio), bet kad jis vietomis gali būti palieistas velyvesnio antrinio siaurėjimo. Daiktavardžiuose tai galėjo atsitikti dėl įā ir ē kamieno formų sumišimo. Tačiau pavyzdžių negausumas neleidžia šio proceso išryškinti.

Konsonantizmo srityje visų pirma atkreiptinas dėmesys į priebalsių minkštinimą, kuris, atrodo, buvęs kiek archaiškesnis už dabar šnekoje turimą. Iš rašybos galima spręsti tik apie priebalsių minkštumą ar kietumą prieš šnekotos e < i (tai jau buvo aptarta) ir e, ei. Pastaruoju atveju (t. y. prieš e, ei) minkštinamoji raidė i sisteminai rašoma tik po k, g, š, ž, pvz., inf. kieykty 110 'keikti', 3. praes. kiek 120, 128, 133, 139, 144, 157, kie[η]k 124, kiek 123, 131, 136, 149 'keikia', n. sg. m.

yszkiekts 115–116 ‘iškeikta’, g. sg. m. *prakiekta* 158 ‘prakeikto’, n. pl. m. *kiekty* 112 ‘keikti’, a. sg. *yszkiekiema* 114 ‘iškeikimą’, 3. praes. *gien* 143 ‘gena’, *ozgięs* 161 ‘užgėsta’, 3. praet. *ozgiesa* 160 ‘užgeso’, 2. sg. imper. *gielbiek* 29–30 ‘gelbék’, *Negieysk* 67 ‘negeisk’, adv. *gieray* 15 ‘gerai’, *Sienawok* 60 ‘šenavok, gerbk’, g. sg. *Ziemys* 25, *Ziemys* 39, *ziemys* 109 ‘žemės’. Iš 33 esamų pavyzdžių be *i* parašyti tik šie du: g. sg. *služebničies* 68 ‘tarnaitės’, 3. fut. *oszeys* 15 ‘užeis’. Pirmasis – lenkiškas žodis, todėl lenkiškai (*be i*) ir parašytas, antrasis turi priešdėli *už-*, kurio ž galėjo išlaikyti tarimą prieš pauzę, plg. prielinksni *už*. Minkštai turėjo būti tariamas ir *I*, nes jis, lenkų rašybos pavyzdžiu, šioje pozicijoje rašomas raidė *I* (kietąji žymi *t*), pvz., 2. pl. praes. *atleydam* 28 ‘atleidžiame’, 2. sg. imper. *atles[k]* 26 ‘atleisk’, a. sg. *atleydyma* 51 ‘atleidimą’, g. sg. *milestas* 31 ‘mylistos’ (žem. *mylesta*), bet 3. praes. *layka* 141 ‘laiko’, 1. sg. *walondo* 36–37 ‘valandoje’, 2. sg. imper. *Klawfik* 79 ‘klausyk’, a. sg. *balſa* 7 ‘balsą’.

Po kitų priebalsių minkštinamoji raidė *i* nurodytoje pozicijoje tekste paprastai nerašoma, pvz., a. pl. *pektas* 44, conj. *bet* 29, adv. *neteyse* 65 ‘neteisiai’, n. sg. *Desimtys* 54 ‘dešimtis’, *Sens* 108 ‘senas’, n. pl. *mes* 27, a. sg. f. *trety* 44 ‘trečią’, 2. sg. imper. *newesk* 28–29 ‘nevesk’ ir t. t. (iš viso net 94 pvz.). Su *i* kartais parašoma tik loc. pl. galūnė *-se*, bet šiuo atveju rašyba dviprasmiška, nes, kaip jau buvo nurodyta, čia gali slypėti žemaičių *-sę*. Parašymai *nie* 69 ‘nei’, 2. pl. *nepazinstatie* 122 ‘nepażystate’ laikytini klaidingais (plg. *ne* 68, 69 ‘nei’, *Nediwikiete* 12 ‘nesistebėkite’), kaip ir iškraipytas žodis a. sg. *Bodistie* 150 ‘galviją’.

Dabar didžiojoje varniškių ploto dalyje prieš *e* tipo vokalizmą, kaip ir prieš *e* < *i*, daugiau ar mažiau minkštinami visi priebalsiai. Tik šiaurės žemaičių telisiškių paribiais vietomis minkštinimas primena tekste esantįjį, betgi ir čia paprastai tegalima kalbėti tik apie skirtingus minkštumo laipsnius.

Iš kitų konsonantizmo ypatybių nurodytinas tekste pridėtinio *v-* nebuvinas prieš termės *uo* žodžio pradžioje, pvz., conj. *o* 8, 16, 52, 74, 86, 112, 116 (tarė *uo*) vietoj dabartinio *vuo* ‘o’.

Iš teksto morfologinių ypatybių visų pirma į akis krenta iliatyvo ir adesyvo formos, būtent, ill. sg. *Wardon* 19, ad. sg. *szalipi* 132, *sawimp* 9, 10–11. Tačiau iš jų nedrąsu būtų padaryti išvadą, kad anuomet šnektoje buvę šie linksniai. Nurodyti pavyzdžiai gali būti bažnytinės kalbos archaizmai. Iliatyvo forma aiškiai žemaitiška, plg. *wardon wieszpaties* 1787 m. „Živatas“ 113₂, adv. *laūkon* Tirkšliai (tariama *-uon*) ‘lauk, šalin’. Galūnė *-on*, matyt, žemaičiai įsivedė iš *ā* kamieno, plg. *pievon*.

Tekstas rodo, kad anuomet įrašytojo šnektoje jau buvo sutrumpintos vienaskaitos vietininko formos, pvz., *walondo* 36–37 ‘valandoje’, *kalienie* 141 ‘kalėjime’. Tačiau daugiskaita, matyt, dar tebebuvo nesutrumpinta, plg. *grabusy* 14 ‘karstuose’, *Wysoſie Bazniciosie* 112 ‘visose bažnyčiose’.

Tada šnektoje greičiausia jau buvo įsigalėję trumpi naudininko formų variantai, pvz., d. sg. m. *iem* 11 ‘jam’, *tam* 13, *kietam* 83 ‘kitam’, d. pl. *mokitynems* ‘mokiniams’, *minioms* 5, *sawyms kaltymys* 28 ‘saviems kaltiems’, *joms* 6 ‘jums’. Vienintelė ilga d. pl. forma *mumos* 1 ‘mums’ laikytina bažnytinės kalbos archaizmu. Betgi tekste vartojama pilna vienaskaitos įnagininko formų pabaiga *-mi* greičiausia atspindi realią šnekto padėtį, nes ir dabar šiame krašte ji paprastai išlaikoma. Jau anuomet jos balsio būta siauro (t. y. tarta *-mi*, ne * *-mę!*), pvz., *sunumi* 12 ‘sūnumi’. Pažymėtina, kad siauras buvęs ir *u* kamieno a. sg. galūnės balsis (pvz., *sunu* 40 ‘sūnū’, nors dabar daugelis žemaičių turi paplatėjusį (taria *sū·no* ‘sūnū’).

Gimininių įvardžių (matyt, ir būdvardžių) bevardė giminė dar turėjo būti gana gyvai vartojama, plg. *Wys* 105 'visa'. Jau būta prie vardažodžių priderintos a. pl. m. galūnės -us, pvz., *Tus* 131 'tuos' (taip parašyti visi 8 pvz.). Pronominalinė d. pl. m. galūnė -iems greičiausia tarta -ems, plg. rašymą *sawyms kaltymis* 28 'saviems kaltiems' šalia *tokiems* 143 (po k). Dabar šnekta turi -ims, plg. *tūms balčiems* 'tiems baltiems'.

Įvardžių *kuris* ir *toks* rašyba rodo, kad išrašytojo šnektoje galėjo būti vartoja-
mos n. pl. m. formos *kuri* 'kurie', *toki* 'tokie' (plg. *kiti*, *visi*), galimas daiktas, kaip gre-
timiniai variantai šalia žemaitiškai tariamu *kurie*, *tokie*, plg. *kury* 8, 13, 15, 16, *korie*⁹⁷ 126, 131, 134, 136, 140, 143, 145, 147, 149, *Tokie* 153.

Asmeninių įvardžių n. pl. forma *mes* greičiausia dar nebuvo pakeista dabar
šnektoje turima *mas*, plg. *mes* 27. Gal būt, ir vietoj dabartinių šnekto a. pl. formų
mumis 'mus', *jumis* 'jus' dar tebebuvo vartojamos senosios *mus*, *jus* (plg. *mus* 29,
30, 36), jeigu tik tai nėra bažnytinės kalbos archaizmas, nes pavartotos tik po-
teriuose. Tačiau anuomet jau buvo vartojamos g. pl. formos *mūso* 'mūsų', *jūso*
'jūsų', pvz. *musia* 22, 25, 27, 37, 100, įvardinis kamienas *man-* jau tartas *mun-* (*mon-*),
pvz., a. sg. *muni* 56 'mane' (plg. g. pl. *Nomu* 68 'namų').

Tekste yra viena veiksmažodžio atematinė forma, būtent, 3. praes. *atet* 13 <
ateiti 'ateina', ir vienas atematinės formos perdirbinys: 1 sg. praes. *esmiu* (už-
rašytas neaiškai *esmio* ar *esmmio* 55) 'esu'. Abiejų fonetika žemaitiška. Antroji
forma šiai šnekai nebūdinga ir gali būti atneštinė.

Šnekto veiksmažodžiai jau anuomet turėjo priešdėlį *ant-*, pvz., 3. praet *Ontzię-
gie* 45 'ižengė'. Sangrąžos dalelytę priešdėliniai veiksmažodžiai galėjo gauti žodžio
gale, pvz., 2. pl. imper. *Nedwikiete[f]ie* 12–13 (t. y. *nedyvykiatēsi*, žem. *nedivikie-
tiesę*) 'nesistebékite'. Betgi dalelytės balsio išlikimas (dar plg. 2. sg. imper. refl.
swięfkiesy 22–23 'švēskis', *melskiesy* 35–36 'melskis') gali būti ne išrašytojo šnek-
tos, bet bažnytinės kalbos archaizmas.

Jau anuomet šnektoje būta konstrukcijos *liuobt + infinitivus*, tik kažin ar tada
ji vartota būtajam dažniniam laikui reikšti, plg. *Piemo [...] lub kiekty wysus hierety-
kus* 109–110=lenk. *Paſtarz[...]* zwykł Wyklinac wſytkie Heretyki.

Liepiamosios nuosakos formos greičiausia turėjo žemaitišką formantą -kia-,
tik dėl rašybos netobulumo sunku ji irodyti (-kia- ir -kę- <-ki- būtų rašoma vieno-
dai).

Tačiau vietoj dabar senajai kartai būdingos 3. praet. formos *dēvē* tekste téra
dāvē (*dawe* 9). Sunku pasakyti, ar tai tarmės faktas, ar raštų kalbos įtakos padarinys.

Iš nekaitomų žodelių nurodytini praep. *be* 129, 145, prt. *tegol* 160 'tegul'
(dabar spėjamoje šnektoje tariama *bà*, *tágō*), *ne-*, pvz., *nenor* 134 'nenori', 2. sg.
imper. *newesk* 28–29... visi 15 pvz. su *ne-* (dab. *na-*), praep. *ape* 86 'apie' (dab.
aplę, ret. *ápę*), prt. *nor(is)* prie nežymimųjų įvardžių, pvz., *kokius noris daktus*
149 'kokius nors daiktus', *kokie Nor pamacie* 132–133 'kokią nors pagalbą'
(dab. *kasnūors*, *kas nūoręnt* 'kas nors'), conj. *aba* 83, 115, 132, 137, 141, 142, 146,
151 'arba', adv. *kaypo* 8 'kaip' (abu pastarieji variantai vartojami ir dabar), *sien-
dyna* 157 'šiandien' (dabar béra trumpas variantas be -a).

Iš leksikos pažymėtini tipiški žemaitiški žodžių variantai *kunegas* (82–83)
'kunigas', *kunegystė* (93) 'kunigystė', *mylesta* (31) 'mylista, malonė' ir *posnykas*

⁹⁷ Su šaknies *o* < *u* parašyta net g. pl. forma *koriu* 121–122 ir a. pl. m. *korius* 154. Antra
vertus, šalia *korie* vieną kartą yra ir n. pl. m. *kurie* 129.

(80) 'pasnykas', kurių trys pirmieji spėjamoje šnektoje vartojami ir dabar, o paskutinysis užfiksuotas tik šiaurės žemaičių plete (*su-ininkas*), plg. *pōsninkas* (*pūosninks*) Tirkšliai.

*

* * *

Iškelti aikštėn nagrinėjamojo teksto kalbos duomenys, susieti su S. M. Slavotinskio giesmyne užfiksuotais raseiniškių tarminiais faktais⁹⁸, reikia tikėtis, labai pravers, rekonstruojant žemaičių tarmės garsų ir formų raidą per pastaruosius 3–4 šimtmečius, o tuo pačiu prisdės prie lietuvių istorinės dialektologijos sukūrimo. Šie duomenys taip pat rodo, kad daugelis smulkų tarminų ypatybių, kaip ir pačios tarmės, yra kur kas anksčiau atsiradę, negu mes neretai linkę manyti.

Prierašas. Norint nustatyti, ar p. 172–173 minimi lotyniški ir lenkiški įrašai iš tikrujų rašyti to paties asmens, kuris įraše lietuvišką tekstą, visų šių rankraščių fotokopijos Vilniaus Universiteto Bibliotekos direktoriaus J. Tornau rūpesčiu⁹⁹ buvo pateiktos ištirti Lietuvos TSR Teisingumo ministerijos Teismo ekspertizés mokslinio tyrimo institutui. Rengiant šį leidinį spaudai, gauta minėto instituto pažyma Nr. 427, rašyta 1973. V. 10, kurioje ekspertė teisės m. kand. J. Ignatjeva patvirtina, kad visi pateikti tyrimui tekstai, išskyrus įrašą „*Garbie dywu etc.*“, iš tikrujų parašyti vieno asmens. Dėl pastarojo dviejų žodžių įrašo pažymoje konstatuojama, kad, esant labai mažam tiriamosios grafinės medžiagos kiekiui, spręsti klausimą, ar šiuos žodžius parašė tas pats asmuo, ar kitas, negalima.

Tuo būdu teismo ekspertizés išvada iš esmės patvirtina p. 173 pateiktą lietuviško teksto datavimą.

Minėtoje pažymoje rašoma, kad „tiriameji rankraščiai yra parašyti aukšto išlavinimo rašysena, koordinuotais judesiais“. Tai patvirtina prielaidą, jog lietuviško teksto įrašytojas buvo išsilavinęs žmogus.

Gauta
1973.III.23.

З. ЗИНКЯВИЧЮС

ВАЖНЫЙ ЖЕМАЙТСКИЙ РУКОПИСНЫЙ ТЕКСТ

Резюме

В статье публикуется и исследуется рукописный текст, который был найден автором в библиотеке Вильнюсского университета (в конволюте *L_R 881–882*, хранящемся в отделе редкой книги).

Устанавливается, что текст написан неизвестным духовным лицом католической церкви в конце XVII в. или в самом начале XVIII века. Может быть, он является переделкой или даже копией несохранившегося более древнего текста.

Исследуемый текст написан на жемайтском диалекте. Возможно, указанное лицо происходило из окрестностей г. Варняй. Особенности аукштайтского диалекта или письменного языка того времени сравнительно редки.

⁹⁸ Žr. p. 137–168.

⁹⁹ Straipsnio autorius nuoširdžiai dėkoja drg. J. Tornau už pagalbą.

На основе детального сравнения особенностей языка текста с данными современного жемайтского диалекта выявляются важные факты, способствующие выяснению развития звуков и форм диалекта за последние 300 лет.

Установлено, что в то время, когда возник текст, долгие гласные *o*, *é* в жемайтском уже были дифтонгизированными, первый компонент тавтосиллабических сочетаний *an*, *am*, *en*, *em* был суженным, дифтонги *ai*, *ei* — в известных случаях монофтонгизированными. Установлено также наличие многих других фонетических и морфологических явлений, характерных для современного жемайтского диалекта.

С другой стороны, текст снабжает нас данными, которые способствуют раскрытию определенных особенностей более раннего периода жемайтского диалекта. Так, из текста явствует, что в родном говоре писца жемайтские звуки, соответствующие *uo*, *ie* литературного языка, носили явный дифтонгический характер. Четко различались два ряда (открытый и закрытый) кратких гласных *u*, *i*; причем они подвергались последовательной ассимиляции с вокализмом дальнейшего слова.

Рассматриваются также многие другие явления, проливающие свет на историю литовских resp. жемайтских звуков и форм.

Поступило
23.III.1973

Z. ZINKEVIČIUS.

AN IMPORTANT SAMOGITIAN MANUSCRIPT

Summary

The article presents an analysis of a Samogitian MS. found by the author in the Vilnius University Library (*L_R 881–882*). The text of the MS. itself is given in the article as well.

It has been established that the MS. was written by an unknown Roman Catholic clergyman in the late 17th or early 18th century. It might be a paraphrase or even a copy of some older text.

The dialect of the text is Samogitian, probably the northern or north-eastern subdialect of Varniai. Peculiarities of High Lithuanian dialects or writings are relatively few.

A detailed comparison of the text features with those of the corresponding modern dialect is carried out in an attempt to determine the 300-year-old development of the phonetic system and grammatical structure. The analysis has shown that at the time of the appearance of the MS. (1) the vowels *o*, *é* had been diphthongized, (2) the first component of the tautosyllabic clusters *an*, *am*, *en*, *em* had become close, (3) the diphthongs *ai*, *ei* had been monophthongized in certain cases, and (4) many phonetic and grammatical features peculiar to the modern dialect had already been in existence at that time.

On the other hand, the text contains linguistic data typical of an earlier stage of the dialectal development and resp. presenting valuable material for the interpretation of some problems of the history of Lithuanian and historical dialectology. Of particular interest are the following phenomena found in the MS. as being peculiar to its writer's native dialect: diphthongal character of the equivalents of Standard Lith. *uo*, *ie*, strict differentiation of two types of *u*, *i* (open and close) and their consecutive assimilation depending on the nature of the vowel in the following syllable.

Received
March 23, 1973
